

УДК 94(477)“19”

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-10\(40\)-801-812](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-10(40)-801-812)

Матвійчук Віталій Олександрович аспірант кафедри історії України, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, викладач кафедри суспільних наук ЖВІ ім. С.П. Корольова, м. Житомир, <https://orcid.org/0009-0001-2587-3970>

Магалецький Олександр Олександрович старший викладач кафедри суспільних наук, ЖВІ ім. С.П. Корольова, м. Житомир, <https://orcid.org/0009-0001-1323-0636>

Ніколенко Віталій Миколайович старший викладач кафедри суспільних наук, ЖВІ ім. С.П. Корольова, м. Житомир, <https://orcid.org/0009-0001-7003-878X>

Шкатула Олександр Павлович кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри суспільних наук, ЖВІ ім. С.П. Корольова, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0003-0119-6167>

РЕЦЕПЦІЯ ІСТОРІЇ «ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 1917-1920 РР.» У ПАЛІНГЕНЕТИЧНОМУ МІФІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. Мета статті – на основі історії подій Української революції 1917-1921 років («Визвольних змагань») дослідити використання палінгенетичного міфу українськими націоналістами в першій половині ХХ століття. Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму та системності, що дозволяє комплексно проаналізувати формування колективної пам'яті покоління українських націоналістів. Наукова новизна роботи полягає в тому, що на основі широкої джерельної бази досліджено, як використання палінгенетичного міфу сприяло перетворенню поразки у «Визвольних змаганнях» на консолідуючий чинник, та поширенню націоналістичних ідей. Історичні епізоди «Визвольних змагань», які використовували українські націоналісти, автори пропонують класифікувати на «події-перемоги» (Листопадовий чин, Проголошення УНР та Акт Злуки, підняття прапора на Чорноморському флоті 29 квітня, вступ Галицької армії до Києва 31 серпня) та «події-поразки», зокрема трагедії під Крутами та Базаром. Використання цих історичних сюжетів в контексті палінгенетичного міфу давало можливість говорити про ідейне та практичне продовження традицій боротьби, а діяльність українських націоналістів

вписувати в логічну схему історії, де «Визвольні змагання» займали проміжне становище між давніми сторінками української історії та новою боротьбою за незалежність. Окрему увагу дослідників зосереджено на використанні християнських мотивів та аналогій під час здійснення комеморативних заходів, присвячених «Визвольним змаганням». Підкреслюється, що історичний фактаж подій дуже часто мав другорядне значення, в той же час особлива увага була зосереджена на емоційній складовій.

Ключові слова: палінгенетичний міф, українські націоналісти, Визвольні змагання, Листопадовий чин, бій під Крутами, Базарська трагедія, Свято Зброї, Акт Злуки.

Matviichuk Vitalii Oleksandrovyh PhD Student at the Department of History of Ukraine, Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, lecturer of the Department of Social Sciences of the Korolov Zhytomyr Military Institute, <https://orcid.org/0009-0003-7516-4114>

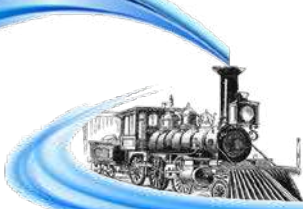
Mahaletskyi Oleksandr Oleksandrovyh senior lecturer of the Department of Social Sciences of the Korolov Zhytomyr Military Institute, Zhytomyr, <https://orcid.org/0009-0001-1323-0636>

Nikolenko Vitalii Mykolaiovych senior lecturer of the Department of Social Sciences of the Korolov Zhytomyr Military Institute, Zhytomyr, <https://orcid.org/0009-0001-7003-878X>

Shkatula Oleksandr Pavlovych, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Social Sciences of the Korolov Zhytomyr Military Institute, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0003-0119-6167>

RECEPTION OF LIBERATION STRUGGLES HISTORY (1917–1920) WITHIN THE PALINGENETIC MYTH OF UKRAINIAN NATIONALISTS IN THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

Abstract. This article examines the use of palingenetic myth by Ukrainian nationalists in the first half of the 20th century, with reference to the events of the Ukrainian Revolution of 1917–1921, the so-called «Liberation Struggles». The research adopts a historicist and systematic approach, enabling a comprehensive analysis of how a generation of Ukrainian nationalists formed a collective memory. Based on a comprehensive source base, this study offers a novel perspective by showing how the palingenetic myth was instrumental in converting the defeat of the

«Liberation Struggles» into a unifying factor, which in turn facilitated the widespread dissemination of nationalist ideology. The authors propose classifying the historical episodes of the «Liberation Struggles» employed by Ukrainian nationalists into «victory events» (the November Uprising, the Proclamation of the Ukrainian People's Republic, The Unification Act; the lowering of the flag on the Black Sea Fleet on April 29; the Galician Army's entry into Kyiv on August 31) and «defeat events», notably the Kruty tragedy and the Bazar tragedy. The use of these historical plots within the palingenetic-myth framework enables discussion of the ideological and practical continuation of the Ukrainian struggle tradition. It places contemporary nationalist activities within a historical trajectory where the «Liberation Struggles» serve as a crucial link between ancient Ukrainian history and the present-day pursuit of independence. The researchers highlight the significant use of Christian motifs and analogies in commemorative events for the «Liberation Struggles». They underscore how, in many instances, the specific facts of events were secondary to their emotional impact.

Keywords: palingenetic myth, ukrainian nationalists, Liberation Struggle, November Uprising, Battle of Kruty, Bazar tragedy, Weapon Day, Unification Act.

Постановка проблеми. Після завершення подій Української революції 1917-1921 рр. тематика програних «Визвольних змагань» для української молоді стала однією з ключових при конструюванні їхньої націоналістичної ідентичності. А оскільки це середовище творило переважно молоде покоління, яке здебільшого не було учасниками війни за державність, то мова йде переважно про опосередковану спогадами та рефлексіями культурну травму поразки. Поразка «Визвольних змагань» стала консолідуючим чинником у формуванні колективної пам'яті молодого покоління українських націоналістів, саме тому політично релігієзована третя «заповідь» – «Пам'ятай про великі дні наших Визвольних змагань» була включена до Декалогу, як одного з програмових документів ОУН.

Ще більше ця культурна травма поразки посилювалась тим, що в Східній Галичині мешкали безпосередні носії спогадів: ветерани українських армій. Іноді траплялось, що не лише вони самі, а й їхні тіла були носіями травматичного досвіду поразки, оскільки війни 1917-1921 років зробили інвалідами тисячі українських солдат та офіцерів. Не варто відкидати й вплив так званих мнемонічних місць – передусім могил українських військових та полів колишніх битв: «Українські інваліди! Це слово має такий самий зміст, як слово «Могили Борців». І ці й ті однакові Великого Пориву, живі документи Безсмертного Змагу з високі ідеали. І тільки різниця між ними така, що, коли перші – святощі, які стоять уже поза рямцями життя, приналежні більш до Історії та Легенди, – другі живуть серед нас, переносючи крім всього, що складається на життя, ще й своє

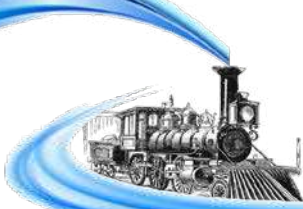
важке каліцтво та неміч, живуть живими доказами, що Нація у ці Великі Дні, які згадуємо з трепетом серця, на вівтар свого Щастя клала все, що мала найцінніше: Кров, силу і здоров'я своїх синів...» – писалось в передмові до репортажу «Дві години в домі українського інваліда» авторства А.Курдидика [1, с. 3]. Своєрідний екзистенційний вихід із культурної травми націоналістичного середовища забезпечував палінгенетичний міф, який «вкладав» поразку у вигідну для ідейних натхненників українських націоналістів обгортку. В подальшому, під час Другої світової війни до застосування цього прийому зверталось українське самостійницьке підпілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання міфу палінгенезу у середовищі українських націоналістів досліджував історик О. Зайцев [2; 3]. Важливою працею, яка характеризує палінгенетичний міф з точки зору історіософії є монографія філософа В.Єрмоленка «Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі XIX-XX століть» [4]. Рецепцію палінгенетичного міфу в середовищі українських націоналістів досліджував у своїй праці М.Шкандрій [5]. Про комеморативні практики націоналістичного середовища з використанням історичного сюжету Визвольних змагань 1917-1921 рр. побіжно йдеться в статтях О.Дрогобицької [6], С.Стельниковича [7] та І. Ковальчука [8].

Мета статті полягає у висвітленні та аналізі образу «Визвольних змагань» через призму палінгенетичного міфу українських націоналістів другої половини XX століття.

Виклад основного матеріалу. Націоналістичне середовище першої половини XX століття дуже часто зверталось до історії як до засобу ідеологічного оформлення власних ідей та поширення їх серед українського суспільства. Своєрідним способом пояснення подій вітчизняної історії стало застосування палінгенетичного міфу. Британський дослідник Р.Гриффін вважає, що палінгенетичний міф є стрижневим для ідеологій фашизму. Проте не можемо не погодитися із українським спеціалістом з даної проблематики істориком О.Зайцевим, який вважає, що даний міф є характерним для різних ідеологій, в тому числі і для націоналістичних. Він зауважує, що для українського націоналістичного середовища характерною була революційна форма міфу, коли загострюється різниця між ідеальним минулим («золотою добою») та уявним майбутнім, що проявляється у формі боротьби зла та добра. Революційна форма передбачає знищення зла та відродження «золотої доби» історії [3, с. 16].

Найбільш використовуваними у націоналістичному середовищі історичними сюжетами стали періоди Русі, козацтва та «Визвольних змагань» 1917-1921 рр. Основою палінгенетичного міфу українських націоналістів стосовно «Визвольних змагань», на нашу думку, стали дві групи подій: «події-перемоги» та «події-поразки». До них можемо віднести наступні історичні епізоди: «Листопадовий чин», 22-січня (проголошення самостійності УНР та Акт Злуки), 29 квітня, 31 серпня, бій під Крутами, трагедія під Базаром та інші.

Події 1 листопада 1918 року та створення ЗУНР стали важливою складовою міфотворчості українських націоналістів, оскільки дозволяли підживлювати вкрай важливий образ «поляка-ворога». У своїх публікаціях діячі підпілля порівнювали сучасного їм бойовика з «героєм 1-го листопада» [9, с.1]. Вони стверджували, що українець «1-го листопада», вирішивши на заповітах своїх предків («През шаблю маєм право»), передав його далі нащадкам, і що цей заповіт нині несе бойовик УВО: «Місце героя 1-го листопада на полі бою зайняв Український Боевик в підземеллю. Він докінчить завдання, яке розпочав там той. Він чином своїм продовжує традицію, що залишив нам перший листопад» [9, с.2]. Керівництво УВО у своїх пропагандистських закликах до рядових підпільників та населення всіляко намагалось підкреслити ідейну правонаступність їхніх загонів з українськими арміями періоду «Визвольних змагань» [10, с.1]. Ще одним способом проведення символічної лінії між колишньою армією та членами УВО подальшої передачі «заповіту» стало створення та поширення легенд. Зокрема, одна з таких (записана у 1998 році) свідчить, що до помираючого в лікарні генерал-четаря Мирона Тарнавського прибули невідомі люди та промовили: «Спокійно можеш лежати, ми будемо край боронити» [11, с. 23].

Характерним для образу подій 1-го листопада є їхня спроба своєрідної реінкарнації в подіях сучасних для націоналістів, які називали так званими «Другим Листопадом» та «Третім Листопадом». Мова йде про політично важливі ситуації для націоналістичного середовища, які необхідно було в їхній дійсності прорекламувати та закріпити в масовій свідомості: передусім події 1922 року, що пов'язані з масовими акціями саботажу членами УВО (так званий «Другий Листопад»), та події 1928 року – відзначення десятої річниці з дня створення ЗУНР, коли на вулицях міста Львова спалахнули справжні бої між українцями та поляками (т.зв. «Третій Листопад»). Така традиція реінкарнацій бере свої початки ще з романтичної концепції палінгенезії для якої характерним були воскресіння колективним абсолютом ідей, подій, історичних персонажів, і що не було чимось унікальним для правих політичних середовищ того часу. До прикладу можемо пригадати формування «культу Римської імперії» у фашистській Італії [2, с. 106], чи культу «Другого Базару» в середовищі українських націоналістів, що правда вже після німецько-радянської війни.

Важливою датою у пам'яткових практиках першої половини ХХ століття стало 22 січня (IV Універсал та Акт злуки), яке в поглядах українських націоналістів вписувалось у логічний ланцюжок національного державотворення, найвищою формою якого стало 30 червня 1941 року – Акт відновлення Української держави: «нашу боротьбу розпочату...30 червня, ведено далі. Акт 30-го червня був продовженням і здійсненням акту 22 січня. В майбутньому 30-й червень знайде теж своє продовження і здійснення...» [12, арк. 70–71]. Дуже часто цю дату описували наступними патетичними висловами як-то: «Великі

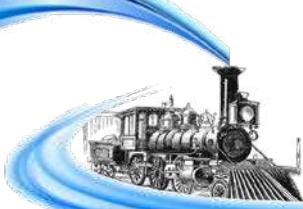
Дні», «горючий семафор для наступних поколінь», «найсвітліша дата в історії» та інші [13, с.1]. В документах повстанців та підпільників про дату 22 січня говорилося як про традицію, з якої виросло 30 червня, що стало виразом духа одвічної стихії та символом українського безсмертя [14, арк. 407–408].

Не менш важливою датою, з якої націоналістичний палінгенетичний міф формував «подію-перемогу» стало 29 квітня – ситуативне підняття над кораблями Чорноморського флоту українського прапору. Для націоналістичних середовищ ця дата стала інформаційним приводом у просуванні амбітних планів, які відобразились навіть в її назві: «Свято Імперії. День Української Фльоти». На 20-ту річницю цієї події у 1938 році редколегія львівського молодіжного журналу «Дорога» підготувала брошуру із детальним висвітленням сценарію свята. Його піковою точкою повинно були стати читка адміральського наказу про підняття на кораблях та кримському узбережжі державного прапору. Закінчувалось свято виконанням гімну за участю людей, що зображували українських колоністів «у коркових тропічних шоломах і мазепинках» [15, с. 35]. Примітно, що підняття українських прапорів в Криму відзначалось і ліберальними українськими середовищами, щоправда як «Свято Українського моря».

На нашу думку, потреба у відзначенні «29-го квітня» полягала також у спробі інформаційно заглушити гетьманські комеморації, які теж припадали на цю дату (день приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського). Про це опосередковано сповіщають націоналістичні видання, зокрема у «Розбудові нації» за січень 1928 року читаємо: «а день той став найбільшим, найсвятішим для кожного націоналіста-державника. Гнівню відкинуто спробу зменшити значіння світлої дати, – замінити 22-го січня 29-м квітня» [16, с. 3].

Із популяризацією «29-го квітня» виростає також культ Українського моря: «29.IV.1918 р. – це числа, вичеканені в час нашої героїчної історії в душу кожного українця. Ця дата прийшла після героїської загибелі 300 крутянців від штиків московської орди та сміливого наступу військ полк. Болбочана на Одесу. В результаті блискавичних ударів був зайнятий одеський порт і причорноморська низовина. Для Українського Уряду з Києва прилинула депеша із наказом, негайно піднести на чорноморському флоті український національний прапор. В погідний день 29.IV. з одеських пристаней виплинули в широке море потужні грізні міноносці, крейсери й лінкори...» [17, арк. 239зв] – писалось у «Шляху перемоги». Принагідно варто зауважити, що в зазначеному вище уривку автором було сплутано Одесу з Кримом, адже достеменно відомо, що група полковника П.Болбочана не входила до Одеси.

У брошурах та рукописах українських націоналістів, присвячених даті 29 квітня, можемо зустріти патетичну риторику в описі подій. Так, в документі під назвою «Українське море. Матеріали на свято імперії...» пояснювалось, що українська нація пройшла декілька етапів розквіту та спаду. Першим таким

етапом були князі варяго-руського роду, які здійснювали морську експансію. Далі йде занепад, після цього настає доба козацьких морських походів, а потім знову занепад («двіста літ не бачило Чорне море української збройної сили»), на заміну якому приходить «розбуджена революційним рухом українська стихія» – час походу П.Болбочана на Крим у квітні 1918 року. Занепад, який слідував згодом, повинен змінитись торжеством українського націоналізму: «нові незнані можливості, нові нечувані подвиги відкриваються перед Україною, коли українська воєнна фльота на старих морських шляхах Босфору та Дарданел свої побідні сурми засурмить...де вітрильники князів і козацькі байдаки літали по хребтах хвиль, том морське плесо поротимуть панчирні дреднавти та крейсери, небо зажриваючи густою мрякою диму, на сторожі моря й Батьківщини. Вже йдуть ті дні, що повторюватимуть 29-й день квітня місяця 1918 року!» [18, с. 8].

Важливою «подією-перемогою» є також дата 31 серпня – день вступу частин Галицької армії до Києва у 1919 р., яке відзначалось в українських повстанців як «Свято Зброї» (зустрічаються також назви: «Свято Зброї і Боротьби», «День боротьби» та інші). Щоправда, в історіографії ці події відомі під іншою назвою – «Київська катастрофа», оскільки підрозділи Галицької армії в столиці УНР не закріпились та змушені були виконати ультиматум білогвардійців і відійти за встановлену ними демаркаційну лінію.

У рефераті, присвяченому «Святу Зброї» анонімний автор вкладав 31 серпня в логіку палінгенетичного бачення української історії: в Києві розпочалось українське державне життя, за Київ наші князі змагались з «дикими ордами», до Києва в'їхав після перемоги Богдан Хмельницький, туди ж вступила Галицька армія. Нарешті за Київ борються та вступають до нього сучасники даного реферату – українські націоналісти [19, арк. 145–146]. У періодичному виданні ОУН «За Україну» за серпень-вересень 1945 р. зазначалось: «...сьогодні в 26-ту річницю великою перемоги об'єднаних українських армій над большевиками – ми, українські повстанці-революціонери, присягаємо, що без огляду на труднощі і жертви закінчимо переможно розпочату нашими батьками боротьбу з кривавим большевицьким загарбником, щоб раз на завжди вибити з України ворога, який посмів сплямити честь Володимирового Тризуба» [20, арк. 315].

Пам'яттєвий простір для українського націоналістичного середовища міжвоєнного періоду формують також «події-поразки», головною метою яких, найімовірніше, є генерація помсти та мобілізація мас в рамках ідеї перманентної революції, яку сповідували головні націоналістичні групи Західної України. Про високу ефективність мотиву «поразки» перед «перемогами» згадував у своєму відомому виступі «Що таке нація?» 1882 р. ще французький філософ Ернст Ренан [21].

Важливими «подіями-поразками» для побудови логічного ланцюжка палінгенетичного міфу стали поразки українських армій під Крутами та Базаром.

Їх ми можемо зустріти у відомій молитві українського націоналіста авторства Осипа Мащака, де згадка про події у вищезазначених населених пунктах уміщена з мотивів помсти ворогу: «щоб помстити ганьбу неволі, потоптану честь, глум катів Твоїх, невинну кров помордованих під Базаром, Крутами...» [22, арк. 1].

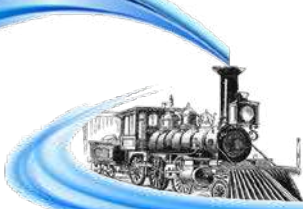
В Галузевому Державному архіві Служби безпеки України знаходиться безліч оунівських рефератів, сценаріїв до свят, інструкцій з приводу відзначень, які стосуються трагедій під Крутами та Базаром. Ці документи пронизані ідеями воскресіння та відродження. Так, в рефераті «В роковини героїської смерті 359 українських лицарів під Базаром» вказується, що домовина українських воїнів під Базаром немає ні хреста, ні надгробника, ні насипаної могили, однак пройде час і «пам'ятники будуть новим поколінням Вільної України говорити про те, що воля була здобута мечем і броню» [19, арк. 10]. Ідейні натхненники писали, що Крути та Базар відродять нову віру – український націоналізм, який породить Месника, а той в свою чергу войовничу та державницьку душу українського народу – ОУН [19, арк. 296–297].

Доволі цікавою з точки зору міфу палінгенезії є спроба творення християнських аналогій в колективній пам'яті українських націоналістів. До таких традицій належить присяга бойовиків УВО, яка в окремих випадках могла складатись на револьвері, ножі та Галицькому хресті – пам'ятній відзнаці ветеранів Галицької армії. В такому випадку слова присяги звучали наступним чином: «присягаю на хрест і револьвер що буду вірно служити Україні і таємній УВО і нікому УВО і членів УВО не зраджу, а за зраду прийму смерть, так мені Боже, допоможи. Амінь» [23, с. 69].

Націоналістична публіцистика переобтяжена текстами, які за своєю стилістикою нагадують християнські молитви та каяття із згадкою про поразки «Визвольних змагань»: «Святий подих катакомб перших ісповідників Христа Революціонера овіває Вас, повний найвищого захоплення ідеалом і всецілого послуху заповітам Волі. Христовий подих посвяти совершенної і жертвування всім, що Ваше. Ви, щойно розцвила життям молодь України, гартована в боях під Крутами й під Базаром, Ви не знаєте ні сумнівів вагання, ні сліз жалю, ні тремтіння тривоги. Ви знаєте тільки одно: Незрушість даного Проводом наказу, і необхідність виконання його в боротьбі на життя і смерть» – писав О.Грицай у «Розбудові нації» [24, с. 2–3].

У 1941 р. під час комеморативних заходів, присвячених Базарській трагедії українськими націоналістами було застосовано доволі цікаву пам'яттєву практику: організацію естафетного бігу з чашею, наповненою землею із могил 359 загиблих військовослужбовців до Софійського собору в Києві та її вмурування в стіни столичного храму [25, с. 15].

Важливою складовою палінгенетичного міфу українських націоналістів стали також події під Крутами в січні 1918 р. Історик А.Любарець сміливо

припускає, що українські націоналістичні видання та пластові організації Західної України у 1930-х рр. розробили цілий комплексний культ «Героїв Крут» [26]. В документах українських націоналістів часто згадується про «жертву під Крутами», яка створила нову безсмертну легенду, що виховує нові покоління українців [27]. Автори цих документів писали, що для сучасників Крути є кривавою раною, що вимагає відплати; вони зобов'язують українців йти до мети – самостійної України [19, арк. 307–312]. В контексті бою під Крутами цікавим знову ж таки є згадувана вище аналогія з християнством. Так, у 1931 році галицькі студенти здійснили релігієзацію пам'яті про бій під Крутами. Того року студентське віче у Львові постановило здійснювати одностороннє голодування в пам'ять про крутянців. Такі «політичні пости» проводились включно до 1939 року [6, с.110].

Висновки. Таким чином, «Визвольні змагання» стали тим історичним епізодом, які поряд з історією Русі та козацькою добою вписались у концепцію палінгенетичного міфу українських націоналістів. «Події-перемоги» та «події-поразки» подавались таким чином, щоб українські націоналісти зображувались їхніми ідейними продовжувачами традицій, або ж месниками за втрати та жертви нанесені ворогом у попередні століття. Історичний фактаж при цьому дуже часто мав другорядне значення, а особлива увага зверталась до емоцій людей. Саме тому такі пам'ятні дати як 31 серпня та 29 квітня оцінювались в переможному дусі. Дуже часто йшлося про продовження традицій, а інколи вдавались навіть до спроб реінкарнацій історичних подій в сучасності («Другий Листопад» та «Третій Листопад»). До важливих «подій-поразок» у просуванні палінгенетичного міфу відносимо поразки під Крутами та Базаром, пам'ять про яких піддавалась своєрідній релігієзації. Отже, тематика «Визвольних змагань» стала важливою складовою у формуванні колективної пам'яті українських націоналістів та сприяла їх соціальній згуртованості.

Література:

1. Курдидик А. Дві години в домі українського інваліда. (Репортаж тижневика “Неділя”). Львів: Українське товариство допомоги інвалідам у Львові. 1934. 32 с.
2. Зайцев О.Ю. Український інтегральний націоналізм (1920-1930-ті роки): генеза, еволюція, порівняльний аналіз: дис. ... доктора іст.наук: 07.00.01 / Зайцев Олександр Юрійович. – Львів: НАН України, 2014. – 465 с.
3. Зайцев О. Соціальна міфологія Дмитра Донцова. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Історія. 2013. Вип. 1. С.15–22.
4. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі XIX-XX століть. Київ: Дух і Літера. 2018. 480 с.
5. Shkandrij M. Ukrainian Nationalism: Politics, Ideology, and Literature, 1929–1956. New Haven: Yale University Press. 2015. 331 p.
6. Дрогобицька О. Вшанування пам'яті героїв національно-визвольних змагань сільськими громадами у Галичині (20-ті – 30-ті рр. XX ст.). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2015. Вип. Спец.вип.2. С.109–113.

7. Стельникович С. Другий Базар 1941 р. та його вплив на діяльність ОУН (М). *Література та культура Полісся: проблеми історії, літератури та культури у регіональному вимірі*. Ніжин: 2011. Вип. 67. С. 165–172.
8. Ковальчук І. Події «Другого Базару» та остаточне розв'язання єврейського питання в містечку Базар нацистською окупаційною владою. *Інтермарум: історія, політика, культура*. Житомир: 2021. Вип.9. С. 152–174. Doi: <https://doi.org/10.35433/history.112021>
9. Сурма. Орган Української Військової Організації. Листопад, 1927. № 4. С.1.
10. Сурма. Орган Української Військової Організації. Серпень, 1929. №8 (23). С.1.
11. Панькевич О. Генерал Мирон Тарнавський. Львів: Галицька Видавнича Спілка. 2005. 32 с.
12. Розбудова нації. Орган проводу українських націоналістів. Січень-лютий, 1934. №1-2 (72-73). С.2–3.
13. Наш Прапор. Ілюстрований дводенник. Львів. 22 січня 1936 р.
14. Галузевий Державний архів Служби безпеки України. Ф. 13. Спр. 376. Т. 24.
15. Свято імперії. День Української фльоти. Матеріали для організації святкування Дня Української Фльоти. Львів: 1938. 48 с.
16. Розбудова нації. Орган проводу українських націоналістів. Січень, 1928. №1. С.3.
17. Галузевий Державний архів Служби безпеки України Ф.13. Спр.376. Т.25.
18. Архів центру досліджень визвольного руху. Ф.31. Т.2. *Електронний архів Українського визвольного руху*. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/27810> (дата звернення: 22.09.2025).
19. Галузевий Державний архів Служби безпеки України. Ф. 13. Спр. 376. Т. 46.
20. Галузевий Державний архів Служби безпеки України. Ф.13. Спр.376. Т.20.
21. Ренан Е. Що таке нація? «Націоналізм» (Антологія). Київ: 2011. С.107–120.
22. Архів ОУН в Українській інформаційній службі. Лондон.Ф.3. оп.1. од.зб. 23. URL: <https://ounuis.info/territorial-executive-oun-in-canada-f-3/696/molytva-ukrainskohonatsionalista.html> (дата звернення: 14.09.2025).
23. Саківський І.Б. Діяльність ОУН у Тернопільському воєводстві у 1929-1939 рр.: дис. ... кандидата іст.наук: 07.00.01 / Саківський Ігор Богданович. – Київ: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2017. – 232 с.
24. Розбудова нації. Орган проводу українських націоналістів. Січень-лютий, 1934. №1-2 (72-73). С.2–3.
25. Два Базари: 1921–1941. Видавництво ім. Ольжича. 1949. 23 с.
26. Любарець А. Бій під Крутами в історичній пам'яті. Як експлуатується міф. *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/research/2012/01/29/70470/> (дата звернення: 15.09.2025).
27. Архів центру досліджень визвольного руху. Ф.9. Т.47. *Електронний архів Українського визвольного руху*. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/10571> (дата звернення: 14.09.2025).

References:

1. Kurdydyk A. (1934). Dvi hodyny v domi ukrainskoho invalida. (Reportazh tyzhnevyka «Nedilia») [Two hours in the house of a Ukrainian disabled person. (A report by the weekly magazine «Nedilia»)]. Lviv: Ukrainske tovarystvo dopomohy invalidam u Lvovi. 32 s. [in Ukrainian].
2. Zaitsev O. (2014). Ukrainskyi intehralnyi natsionalizm (1920-1930-ti roky): heneza, evoliutsiia, porivnialnyi analiz: dys. ... doktora ist.nauk: 07.00.01 [Ukrainian Integral Nationalism (the 1920s–1930s): Genesis, Evolution, Comparative Analysis. A Thesis for a Doctor of Sciences degree in History, specialty 07.00.01]. Lviv: NAN Ukrainy, 2014. 465 s. [in Ukrainian].
3. Zaitsev O. (2013) Sotsialna mifolohiia Dmytra Dontsova [Social Mythology of Dmytro Dontsov]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Ser.: Istoriia. Vyp. 1. S.15-22. [in Ukrainian].

4. Yermolenko V. (2018). Plynni ideolohii. Idei ta polityka v Yevropi XIX-XX stolit [Fluctuating Ideologies. Ideas and Politics in 19th–20th Century Europe]. Kyiv: Dukh i Litera. 480 s. [in Ukrainian].
5. Shkandrij M. (2015). Ukrainian Nationalism: Politics, Ideology, and Literature, 1929–1956. New Haven: Yale University Press. 2015. 331 p. [in English].
6. Drohobyska O. (2015). Vshanuvannia pamiaty heroiv natsionalno-vyzvolnykh zmahan silskymy hromadamy u Halychyni (20-ti – 30-ti rr. XX st.) [Commemoration of heroes of the national liberation struggles by rural communities in Galicia (1920s–1930s)]. *Drohobyskyi kraieznavchyi zibrnyk*. Vyp. Spets.vyp.2. S.109-113. [in Ukrainian].
7. Stelnykovych S. (2011). Druhyi Bazar 1941 r. ta yoho vplyv na diialnist OUN (M) [The Second Bazar of 1941 and Its Impact on the Activities of the OUN (M)]. *Literatura ta kultura Polissia: problemy istorii, literatury ta kultury u rehionalnomu vymiri*. Nizhyn: 2011. Vyp. 67. S. 165-172. [in Ukrainian].
8. Kovalchuk I. (2021). Podii «Druhoho Bazaru» ta ostatochne rozviazannia yevreiskoho pytannia v mistechku Bazar natsystskoiu okupatsiinoiu vladoiu [Events of the “Second Bazaar” and the final solution of the jewish issue in the town of Bazaar by the nazi occupation authorities]. *Intermarum: istoriia, polityka, kultura*. Zhytomir: Vyp.9. S. 152-174. Doi: <https://doi.org/10.35433/history.112021> [in Ukrainian].
9. Surma. Orhan Ukrainskoi Viiskovoi Orhanizatsii. (1927). [Surma. Official publication of the Ukrainian Military Organization]. Lystopad. № 4. S.1. [in Ukrainian].
10. Surma. Orhan Ukrainskoi Viiskovoi Orhanizatsii. (1929). [Surma. Official publication of the Ukrainian Military Organization]. Serpen. №8 (23). S.1. [in Ukrainian].
11. Pankevych O. (2005). Heneral Myron Tarnavskiy. [General Myron Tarnavsky]. Lviv: Halytska Vydavnycha Spilka. 32 s. [in Ukrainian].
12. Rozbudova natsii. Organ provodu ukrainskykh natsionalistiv. (1934). [Nation Building. An ideological journal of the Leadership of Ukrainian Nationalists] Sichen-liutyi. №1-2 (72-73). S.2-3. [in Ukrainian].
13. Nash Prapor. Iliustrovanyi dvodennyk. (1936). [Our Flag: An Illustrated Two-Day Journal]. Lviv. 22 sichnia. [in Ukrainian].
14. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy. [State Archival Service of Ukraine]. F. 13. Spr. 376. T. 24. [in Ukrainian].
15. Sviato imperii. Den Ukrainskoi floty. Materiialy dlia orhanizatsii sviatkuvannia Dnia Ukrainskoi Floty (1936). [Empire Celebration: Day of the Ukrainian Fleet. Organizational Materials for the Ukrainian Fleet Day Celebration]. Lviv: 48 s. [in Ukrainian].
16. Rozbudova natsii. Organ provodu ukrainskykh natsionalistiv (1928). [Nation Building. An ideological journal of the Leadership of Ukrainian Nationalists]. Sichen №1. S.3. [in Ukrainian].
17. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy. [State Archival Service of Ukraine]. F. 13. Spr. 376. T.25. [in Ukrainian].
18. Arkhiv tsentru doslidzhen vyvolnoho rukhu. [Archive of the Center for Research on the Ukrainian Liberation Movement]. F.31. T.2. *Elektronnyi arkhiv Ukrainskoho vyvolnoho rukhu*. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/27810> [in Ukrainian] (Accessed: 22 September 2025).
19. Haluzevyi Derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy. [State Archival Service of Ukraine]. F. 13. Spr. 376. T. 46. [in Ukrainian].
20. Haluzevyi Derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy. [State Archival Service of Ukraine]. F.13. Spr.376. T.20. [in Ukrainian].
21. Renan E. (2011). Shcho take natsiia? [What is a Nation?]. «Natsionalizm» (Antolohiia). Kyiv: S.107–120. [in Ukrainian].

22. Arkhiv OUN v Ukrainskii informatsiinii sluzhbi. [The OUN Archive in the Ukrainian Information Service]. London. F.3. op.1. od.zb. 23. URL: <https://ounuis.info/territorial-executive-oun-in-canada-f-3/696/molytva-ukrainskoho-natsionalista.html> [in Ukrainian] (Accessed: 14 September 2025).
23. Sakivskyi I.B. (2017). Diialnist OUN u Ternopilskomu voievodstvi u 1929-1939 rr.: dys. ... kandydata ist.nauk: 07.00.01 [OUN Activity in the Ternopil Voivodeship, 1929–1939. A Thesis for a Candidate of Sciences degree in History, specialty 07.00.01]. Kyiv: TNPU im. Volodymyra Hnatiuka, 2017. – 232 s. [in Ukrainian].
24. Rozbudova natsii. Organ provodu ukrainskykh natsionalistiv. (1934). [Nation Building. An ideological journal of the Leadership of Ukrainian Nationalists]. Sichen-liutyi. №1-2 (72-73). S.2–3. [in Ukrainian].
25. Dva Bazary: 1921–1941 (1949). [Two Bazaars: 1921–1941]. Vydavnytstvo im. Olzhycha. 23 s. [in Ukrainian].
26. Liubarets A. (2012). Bii pid Krutamy v istorychnii pamiaty. Yak ekspluatuietsia mif. [The Battle of Kruty and Historical Memory: the Instrumentalization of Myth]. *Istorychna pravda*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/research/2012/01/29/70470/> [in Ukrainian] (Accessed: 15 September 2025).
27. Arkhiv tsentru doslidzhen vyzvolnoho rukhu. [Archive of the Center for Research on the Ukrainian Liberation Movement]. F.9. T.47. *Elektronnyi arkhiv Ukrainskoho vyzvolnoho rukhu*. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/10571> [in Ukrainian] (Accessed: 14 September 2025).